

Elżbieta Kremer

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 1983 r. III CZP 30

Palestra 29/2(326), 65-68

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ORZECZNICTWO SĄDU NAJWYŻSZEGO

1.

GŁOSA

**do uchwały Sądu Najwyższego
z dnia 8 lipca 1983 r.
III CZP 30/83 ***

Teza powyższej uchwały ma brzmienie następujące:

Zasada nominalizmu pieniężnego obowiązuje nadal z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w przepisach szczególnych (art. 358 § 2 k.c.).

W głosowanej uchwale Sąd Najwyższy zajął słuszne stanowisko, że zasada nominalizmu pieniężnego, uregulowana w art. 358 § 2 k.c. i art. 5 dekretu z dnia 27 lipca 1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nie umorzonych zobowiązań pieniężnych,¹ obowiązuje nadal. Jednakże w ciągu ostatnich lat problematyka nominalizmu była nie dostrzegana przez doktrynę; nie pojawiała się ona również w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy była zapewne względna stabilizacja gospodarcza naszego rynku.

Szybka inflacja, jaka miała miejsce u nas w ostatnich latach, spowodowała, że problematyka stosowania zasady nominalizmu, zakres tej zasady oraz wyjątki od niej stawały się dzisiaj niezmiernie istotnymi zagadnieniami. Dodajmy również, że przepisy wprowadzające w naszym systemie prawnym zasadę nominalizmu mają charakter bardzo lakoniczny, których interpretacja nasuwa szereg wątpliwości. Zadaniem glosy nie jest oczywiście

omówienie całej problematyki nominalizmu, a jedynie zwrócenie uwagi na pewne istotne zagadnienia, jakie się pojawiają w tej kwestii, zwłaszcza zaś na tle stosunków rolnych.

O ile sam fakt obowiązywania zasady nominalizmu pieniężnego nie powinien budzić większych wątpliwości, o tyle zakres stosowania tej zasady pozostaje ciągle nie wyjaśniony. Dlatego też rozważając problematykę nominalizmu, należy między innymi ustalić rodzaj stosunków prawnych, do których zasada nominalizmu ma zastosowanie. Dostrzega ten problem Sąd Najwyższy, jednakże — jak to wynika z uzasadnienia — pozostawia go bez wyjaśnienia ze względu na treść pytania prawnego.

Zarówno § 2 art. 358 k.c. jak i postanowienia dekretu z 27 lipca 1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nie umorzonych zobowiązań pieniężnych, formułując zasadę nominalizmu, posługują się pojęciem „świadczenie pieniężne”, nie podając jednak definicji tego pojęcia. Rodzi się więc konieczność ustalenia, czy ta zasada będzie miała zastosowanie do wszystkich zobowiązań, w których występuje świadczenie pieniężne.

W doktrynie² rozróżnia się następujące rodzaje świadczeń pieniężnych: świadczenia pieniężne *sensu stricto*

* Uchwała ta została opublikowana w OSNCP z 1984 r. nr 2—3, poz. 23.

1 Dz. U. Nr 45, poz. 332.

2 A. Stelmachowski: Nominalizm pieniężny a waloryzacja, „Studia Cywilistyczne”, tom VI z 1965 r., s. 324; tenże autor: Nominalizm a wykonanie niepieniężnych zobowiązań, NP z 1959 r. nr 11, s. 1276; M. Gersdorf: Zobowiązania pieniężne — Pożyczka, umowa rachunku bankowego, Katowice 1965, s. 5; F. Białhuta (w:) Kodeks cywilny — Komentarz, tom 3, Warszawa 1972, s. 856.

oraz świadczenia pieniężne, które występują w zobowiązaniach o treści z istoty niepieniężnej.

Zdaniem A. Stelmachowskiego, zobowiązania ze świadczeniem pieniężnym, z istoty swej niepieniężne, charakteryzują się tym, że dłużnik zwalnia się z zobowiązania przez zapłatę określonej kwoty pieniężnej, jednakże pieniądź występuje tu nie jako nosiciel wartości abstrakcyjnej wyobrażającej wartość nie oznaczonych indywidualnie dóbr, lecz jako surogat określonego dobra, indywidualnie oznaczonej rzeczy. Z tego rodzaju świadczeniami pieniężnymi spotykamy się w szczególności w zobowiązaniach kompensacyjnych (np. gdy chodzi o odszkodowanie czy niesłuszne wzbogacenie lub o zwrot nakładów). Zastosowanie zasady nominalizmu do tego rodzaju zobowiązań — zdaniem A. Stelmachowskiego³ — przekreśliłoby kompensacyjną funkcję wspomnianych zobowiązań, powodując powstanie sprzeczności w systemie prawnym. Obowiązek kompensowania określonych szkód nałożony przez ustawodawcę byłby ograniczony, czy nawet miweczony przez zasadę nominalizmu. Dlatego właśnie zasada nominalizmu może być stosowana tylko do tych zobowiązań, w których świadczenie pieniężne jest świadczeniem głównym, inaczej mówiąc — świadczeniem pieniężnym *sensu stricto*. Stąd też podstawowym problemem dla prawidłowego stosowania zasady nominalizmu jest ustalenie w każdym konkretnym wypadku, z jakim rodzajem świadczeń pieniężnych mamy do czynienia. Zwłaszcza że w wielu wypadkach udzielenie jednoznacznej odpowiedzi może nastręczać wiele trudności. Ilustracją tego problemu może być np. instytucja spłat w wypadku gospodarstwa rolnego. Powszechnie reprezentowane jest

stanowisko, że spłaty dokonywane z gospodarstwa rolnego należne spadkobiercy lub współwłaścicielowi takiego gospodarstwa mają charakter świadczenia pieniężnego, ale z jakim rodzajem świadczeń pieniężnych mamy w tym wypadku do czynienia — pozostaje to sprawą otwartą. Rozstrzygnięcie tego problemu jest niezmiernie ważne w szczególności wtedy, gdy spłata należna z gospodarstwa rolnego została rozłożona na raty, a więc gdy wskutek tego między powstaniem zobowiązania a jego wykonaniem upływa nieraz znaczny okres, w którym może nastąpić zmiana siły nabywczej pieniądza.

Ponieważ spłaty z gospodarstwa rolnego małoletnim i trwale niezdolnym wypłacane są zawsze w formie ratalnej, a w stosunku do pozostałych uprawnionych bardzo często przybierają one taką właśnie formę, przeto odpowiedź na pytanie, czy do tego rodzaju zobowiązań stosować, czy też nie stosować zasady nominalizmu, ma w praktyce istotne znaczenie. Próba odpowiedzi na tak postawiony problem powinna być dokonana przy uwzględnieniu dwojakiego rodzaju argumentów: prawnych i celowościowo-społecznych.

Mając na uwadze obowiązujący w tej chwili stan prawny, należy zwrócić uwagę na to, że wykonanie zobowiązania o treści niepieniężnej może nastąpić (oczywiście gdy przedmiot świadczenia jest oznaczony co do gatunku) bądź np. przez naprawienie szkody w naturze, zwrot nakładów lub zwrot bezpodstawnego wzbogacenia, bądź też przez spełnienie świadczenia pieniężnego. W tego rodzaju zobowiązaniach wierzycielowi przysługuje dwojakiego rodzaju roszczenie. Natomiast w zobowiązaniach wynikających z tytułu spłat z gospodarstwa rolnego wie-

³ A. Stelmachowski: Nominalizm pieniężny a waloryzacja, „Studia Cywilistyczne”, tom VI z 1952 r., s. 224.

rzyciel może domagać się od dłużnika wykonania zobowiązania tylko przez spełnienie świadczenia pieniężnego. Dlatego też spłata z gospodarstwa rolnego ma charakter świadczenia pieniężnego *sensu stricto*, z którego dłużnik może się zwolnić tylko przez zapłatę określonej kwoty pieniężnej, albowiem pieniądź w tym wypadku spełnia nie tylko funkcję zwolnienia z zobowiązania, ale jest również nosicielem pewnej wartości abstrakcyjnej. Dlatego też do spłat z gospodarstwa rolnego, zgodnie z obowiązującym stanem prawnym, należy stosować zasadę nominalizmu pieniężnego.

Omawiając zasadę nominalizmu, nie można pominąć art. 3 dekretu z dnia 27 lipca 1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nie umorzonych zobowiązań pieniężnych, który dopuszcza wyjątki od powyższej zasady, między innymi wtedy, gdy przepis szczególny na to zezwala. Mając na uwadze zobowiązanie z tytułu spłat z gospodarstwa rolnego, a także okoliczność, że zgodnie z art. 216 § 5 k.c. i art. 1078 k.c. wysokość spłat określa się na podstawie przepisów dotyczących sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych, można by się zastanowić nad tym, czy wspomniane przepisy nie wprowadzają wyjątku od zasady nominalizmu. Obowiązujące bowiem obecnie zarządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 18 września 1984 r.⁴ w sprawie cen, warunków i trybu sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych wprowadza nową zasadę polegającą na tym, że ceny przy sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych nie są podane kwotowo, lecz przez zastosowanie przelicznika zbożowego. Czyżby więc wspomniane zarządzenie wprowadzało wyjątek od zasady nominalizmu w stosunkach rolnych?

Myślę, że odpowiedź musi tu być

negatywna, albowiem zarządzenie Ministra Rolnictwa wprowadza tylko nowy sposób ustalenia ceny. Ustalenie wysokości spłat na podstawie zastosowanego w zarządzeniu przelicznika zbożowego nie pozbawia pieniądza jego funkcji wewnętrznej, a to oznacza, że miernikiem wartości tak określonej spłaty jest nadal pieniądź, a nie zboże.

Tak więc pod względem prawnym zarządzenie Ministra Rolnictwa nie powoduje ograniczeń w stosowaniu zasady nominalizmu pieniężnego i nie może być traktowane jako przepis szczególny wprowadzający wyjątek od zasady nominalizmu w stc.sunkach rolnych.

Należałoby teraz spojrzeć na instytucję spłat przypadających z gospodarstwa rolnego i na zasadę nominalizmu od strony zasad słuszności. Niewątpliwie, sam sposób uregulowania instytucji spłat dokonywanych z gospodarstwa rolnego ma na celu ochronę podmiotu zobowiązanego do ich uiszczenia. Świadczą o tym takie rozwiązania, jak uzależnienie prawa do spłaty od spełnienia określonych warunków, określenie wysokości należnych spłat na podstawie ceny przy sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych, możliwość obniżenia należnych spłat czy też ratalna forma uiszczenia spłat. I o ile stosowanie zasady nominalizmu do świadczeń pieniężnych w postaci spłat z gospodarstwa rolnego w okresie względnej stabilizacji gospodarczej jest jak najbardziej uzasadnione (albowiem w przeciwnym wypadku zniweczylibyśmy jak, jaki chciał osiągnąć ustawodawca przez wprowadzenie szczególnej regulacji związanej z instytucją spłat z gospodarstwa rolnego), o tyle bezwzględne stosowanie zasady nominalizmu do spłat z gospodarstwa rolnego w obecnej sytuacji gospodarczej powoduje nie zamierzone przez ustawodawcę wyraźne pokrzywdzenie podmiotów uprawnionych do

⁴ *Mos. Pol.* Nr 22, poz. 205.

spłat na rzecz podmiotu zobowiązanego do ich uiszczenia. Orzecznictwo i doktryna, usiłując bronić i próbując zabezpieczyć uprawnienia podmiotów do otrzymania spłat z gospodarstwa rolnego, dopuszczają możliwość zasądzenia należnych spłat czy to w postaci dożywotnich świadczeń, czy też przez określanie spłat w naturaliach,⁵ a nie w formie pieniężnej. W takiej sytuacji nasuwa się pytanie, czy ze względów społecznych nie należałoby obecnie zwrócić większej uwagi na pozycję osób uprawnionych do otrzymania spłat z gospodarstwa rolnego, zwłaszcza że są to osoby albo związane z rolnictwem, albo którym ze względów społeczno-socjalnych przyznano prawo do spłat.

Polepszenie sytuacji osób uprawnionych do otrzymania spłat z gospodarstwa rolnego można by m.zd. osiągnąć — przy zachowaniu dotychczasowej pozycji podmiotów zobowiązanych do uiszczenia spłat — przez zmianę przepisów związanych z bezwzględny

stosowaniem zasady nominalizmu w stosunkach rolnych na rzecz zasady waloryzacji. Postulat ograniczenia zasady nominalizmu w stosunkach rolnych może dodatkowo uzasadniać ta okoliczność, że w ostatnich latach pojawiają się takie akty prawne, w których zrezygnowano z ustalania kwotowego pewnych wartości, a tylko podano sposób ustalenia tych wartości przy zastosowaniu przelicznika zbożowego.⁶

Taka nowa regulacja podyktowana jest zapewne aktualną sytuacją gospodarczą i ma na celu zabezpieczenie interesów Państwa bez potrzeby ciągłej nowelizacji aktów prawnych w tym zakresie. Czy więc w takiej sytuacji nie należałoby również zabezpieczyć interesów podmiotów fizycznych w stosunkach rolnych, co można by osiągnąć przez rezygnację z bezwzględnego stosowania zasady nominalizmu pieniężnego na rzecz choćby ograniczonej waloryzacji.

Elżbieta Kremer

A.

WYROK SĄDU NAJWYŻSZEGO z dnia 25 lutego 1981 r. RW 47/81

Działanie oskarżonych stanowi nie jeden czyn, lecz dwa odrębne czyny, a łączy je jedynie to, że następowały one, tj. zostały popełnione, tuż jeden po drugim. Najpierw oskarżeni włamali się do mieszkania S., przez co

popełnili przestępstwo z art. 171 § 1 k.k., a następnie dotkliwie pobili tam rękami i żołnierskimi pasami z metalowymi klamrami S. i W., dokonując kolejnego przestępstwa z art. 159 k.k.

Skoro więc oskarżeni dopuścili się

⁵ J. Kapera: Problematyka prawna spłat w postępowaniu o dział spadku lub zniesienie współwłasności nieruchomości, *Paestra* nr 6 z 1976 r.; J. Policzkiewicz (w.): *Kodeks cywilny — Komentarz*, tom 3, Warszawa 1972, s. 2041; J. St. Piątowski: *Głosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 15.XI.1968 r.*, *OSPIKA* z. 1 z 1970 r., poz. 5; J. Pietrzykowski: *Dziedziczenie gospodarstw rolnych*, Warszawa 1965, s. 87 i 88; *Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1971 r.* III CZP 12/71, *OSNCP* z 1972 r. nr 1, poz. 2.

⁶ Na przykład wspomniane zarządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 16 września 1982 r. (Mon. Pol. Nr 23, poz. 205) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 czerwca 1982 r. w sprawie wykonania ustawy o ochronie i rekultywacji gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. Nr 30, poz. 140).